

Αρ. ΕΙΣ. 1004±

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ

ΕΙΣ ΤΗΝ

ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΥΠΟ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΧΑΝΤΣΕΡΗ,

Διδάκτορος τῆς Φιλοσοφίας.

ΑΘΗΝΗΣΙΝ,

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Χ. Ν. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΣ.

(Παρά τῇ Πύλῃ τῆς Ἀγορᾶς ἀριθ. 4.)

1867

Τούτι τὸ προοίμιον ἔν ἐστι τῶν ἐν Γερμανίᾳ πάλαι συντεταγμένων μοι πονημάτων, ὕπερ, ὡς ἐναίσιμον διατριβὴν, ἄνδρες τὰ πρῶτα ἐπὶ σοφίᾳ φερόμενοι, ἐπιδοκιμασίας τινὸς οὐκ ἀπηξίωσαν, ζῆλον πρὸς τὰ βελτίω ἐμοὶ ἐμπειῆται μᾶλλον προτιθέμενοι, ὡς εἰκάζω, ἢ εἰς αὐτὴν τὴν ἀξίαν τοῦ ἐξετασθέντος ἔργου ἀποβλέψαντες, σμικρὰ τινα ψυχία περιλαμβάνοντος ἀπὸ τῆς πολυριθμοῦς πανδαισίας τῶν ἐν Γερμανίᾳ εὐωχουμένων Μουσῶν. Ἀλλὰ καὶ οὕτω σμικρὸν καὶ εὐτελὲς πρὸς τὰ μεγάλα ὄν, ἔδοξέ μοι οὐδὲν ἦσσαν εἰς φῶς αὐτὸ ἐκδοῦναι δεῖν, μὴ πάμπαν ἄχαρι ἐλπίσας μηδ' ἀλυσιτελὲς αὐτὸ εἰς παρχμυθίαν τινὰ τοῖς παρ' ἡμῖν εὐμούσοις ἔσεσθαι, καθ' ὅσον τοιαύτης ὑποθέσεως ἐχομένων γραμμάτων εὖ οἶδ' ὅτι σφόδρα σπανίζουσιν.

Τετύπωται δὲ ἤδη αὐτὸ ἅμα τῇ ἐκδοθείσῃ ἱστορίᾳ τῆς παρ' Ἑλλησι φιλοσοφίας (α) καθάπερ προήγγελλται καὶ ἐπὶ τρία ὄλα ἔτη ἀπέκειτο ἀνέκδοτον ἐν τῇ ἀποθήκῃ τοῦ τυπογραφείου, ἐτέραν τινὰ διατριβὴν ἀναμένον, ὅπως ἂν σὺν αὐτῇ εἰς τὸ κοινὸν προέλθοι. Ἐπεὶ δὲ ταύτην τὴν δευτέραν διατριβὴν ἐπὶ πλεῖον μῆκος ὀρώμεν τείνουσαν ἢ ὅσον τὸ κατ' ἀρχὰς ἐνομίσαμεν (β), χρόνος δὲ ἤδη πολὺς δ ἐν τῷ με-

---

(α) Φέρει δὲ αὕτη ἐπιγραφήν ὀλοσχερῆ τὴν ἐφεξῆς· « Ἱστορία τῆς παρ' Ἑλλησι φιλοσοφίας, συνταχθεῖσα μὲν ὑπὸ Ἀλβέρτου Σουεγλερίου, διδάκτορος καὶ καθηγητοῦ τῆς φιλοσοφίας, διασκευασθεῖσα δὲ καὶ συντελεσθεῖσα ὑπὸ Καρόλου Κοιστιλίνου διδάκτορος καὶ καθηγητοῦ τῆς φιλοσ. ἐν Τυβίγγῃ, — Κατὰ δὲ τὰς ἀρχῆθεν πηγὰς ἐξελληνισθεῖσα ἄλλαις τε πολλαῖς προσθήκαις καὶ ἀναλύσει τῶν τεσσάρων περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς λόγων τῶν ἐν τῷ Φαίδωνι τοῦ Πλάτωνος ἐπαυξηθεῖσα ὑπὸ Δημητρίου Ἀλεξάνδρου Χαντσερῆ, διδάκτορος τῆς φιλοσοφίας. Ἀθήνησι 1867.

(β) Ταύτης τῆς ὑπὸ τὰ πιεστήρια ἤδη οὔσης διατριβῆς ἐκδέδοται ἄρτι ἀπόσπασμα, ὀλίγα τινὰ περὶ τῶν καλῶν τεχνῶν περιέχον, ἐν τῷ ΙΑ' καὶ ΙΒ'

ταξὺ διαγεγένηται, ἀποχωρίσαντες τὸ πρόϊμιον ἐκδίδομεν μόνον προθύμως ὑπακούοντες τῇ προτροπῇ ἀνδρῶν εὐγνωμόνων καὶ εἰλικρινῶς φιλομούσων, οἵτινες τὴν παρ' ἡμῖν παντελῆ ἔλλειψιν καὶ ἀμέλειαν τῶν τοιούτων δυσφοροῦντες καὶ τὰ ἐλάχιστα ἀποδέχονται μετ' ἀνοχῆς καὶ ἐπεικειας, ὡς ἀληθῶς παραδειγματικῆς. Ὁ γὰρ τιςι τελέως ἀμαθέσι καὶ σκαιοῖς τὸ ἦθος ἀνθρώποις προειρήκαμεν, εἴτι οὔτε ἡ πικροῦν πλημμελημάτων ἀνάμεστος καὶ δὴ καὶ ἀνώνυμος προκατήκρισις καὶ προκαταβολὴ αὐτῶν περὶ πραγμάτων παντάπασι γε αὐτοῖς ἀγνώστων τῆς τῶν εὖ φρονούντων γνώμης κυριεύσει, οὔτε ἡ ὑπ' ἐμοῦ ἐν παρόργου μέρει, ὡς εἰκὸς, γιγνομένη ἀπολογία, ἀλλ' ἔστι τις μεταξὺ ἡμῶν ἀμφιτέρων τρίτος κριτῆς ἴσος καὶ ἐπεικῆς, τὸ ὡς ἀληθῶς σοφὸν καὶ φιλοδίκαιον μέρος τῶν ἡμετέρων πολιτῶν, οἵτινες, τὰ ἐμὰ ἔργα πρὸς τοὺς ἀπὸ παρχύστου ἀνάνδρως βαλλομένους λόγους ἐκείνων παραβάλλοντες, κρινοῦσιν. Ἐπεὶ οὐκ ἐρήμη δὴ ἡ Ἑλλάς ἀνδρῶν σπουδαίων οὕτως, ὡς ἄνθρωποι ἀρχνεῖς — ἡγοῦνται . . . » Ταῦτα κατ' εὐχὴν ἡμῶν καὶ μᾶλλον ἢ ὅσον τότε ἠλπίζομεν, ἀπέβη. Καὶ γὰρ ἄνδρες τὸν ἀριθμὸν μὲν ὀλίγοι, ἀλλ' ὁμολογουμένως οἱ σεβασμιώτατο καὶ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων οἱ ἐγκρατέστατοι, πολλαχῶς ἡμᾶς πρὸς ὀσχοποῦμεν τέλος ἐθάρρουναν καὶ οὐδὲν παύονταί θάρρύνοντες (α). Φύσει γὰρ τὸ σοφὸν ἐπεικῆς διὰ τε τὴν ἐν αὐτῷ θάλλουσαν ἔφεσιν τῶν βελτιόνων καὶ δι' ἣν αὐτὸ πείραν ἔχει περὶ τῶν καλῶν, ὅτι

τεύχει τοῦ ἀξιολογητάτου Εὐαγγελικοῦ Κήρυκος, ἐνθα διορθωτέα ἐστὶ κατὰ τὸ ἡμέτερον χειρόγραφον τὰ ἐφεξῆς παροράματα ὧδε· σ. 505. στίχ. 4. ἀντὶ τοῦ ψευδέστατον γρ. ψευδίστατον. — σ. 533. στίχ. 31. ἀντὶ τοῦ σαφέστερον γρ. σαφέστερα. — σ. 534. στίχ. 1. ἀντὶ τοῦ ἀντιπαρθοῖτο γρ. ἀντιπράθοιτο. — σ. 537 στίχ. 8. ἀντὶ τοῦ κομφευριπιδικῶς γρ. κομφευριπικῶς. — σ. 543. στίχ. 17. ἀντὶ τοῦ τιθῆται γρ. τίθηται. —

(α) Τούτων τινὰς ὀνομάσομεν ἐν τῷ ὅσον οὐκ ἤδη ἐκδοθησομένῳ πονήματι, ἐνθα καὶ λεκτικὰς τινὰς χρήσεις διὰ παραδειγμάτων ἀναμνηρίστων ἐπικυρώσομεν.

σὺν πόνῳ τε καὶ μόχθῳ κατορθοῦται, μακρῷ δὲ πλείονι καὶ τὰ ἐλάχιστά γε παρ' ἡμῖν, παντὸς ἐπικουρήματος πάμπαν στερουμένοις. Εἰλικρινῶς δὲ καὶ ἀγνώως τὴν ἑαυτῶν πατρίδα φιλοῦντες, πολλῷ τοι πλέον τοῖς μικροῖς ἔργοις τῶν πολιτῶν στέργουσιν ἢ τοῖς μεγάλοις θησαυροῖς τῶν ἐν πάσῃ εὐκολίᾳ νηχομένων ἀλλοδαπῶν. Εἰ δέ ποῦ τι καὶ ἐφάμιλλον καὶ, εἰ μὴ γε φορτικώτερον λέγειν, ἀσυγκρίτῳ λόγῳ ἐπιπονώτερον ἔργον Ἕλληνας ὁ γνησίως Ἕλληνα ὄρεξ' ἢ ἀνδρὸς ἀλλοδαποῦ, οὐ μόνον τότε τὸ οἰκεῖον καὶ εὐστομον κατὰ τὴν τοῦ ἀλλοτρίου προτιμᾶ, ἀλλὰ καὶ ὅλος χαρᾶ τὴν ψυχὴν διαχειεται καὶ ἀγαλλιᾶται ἀφάτῳ κατέχεται. Τοῦτο ἀσφαλὲς σημεῖον μελλούσης ἀκμῆς παρὰ πᾶσιν ὁμοίως τοῖς ἔθνεσσι τοῖς ἐπὶ γῆς οἰκοῦσι κέκριται.

Τοῦνκντίον δ', ὅσοι τὰ μὲν οἰκεῖα τὰ διὰ χρόνου καὶ διὰ χρόνου μᾶλα μόγις φυόμενα, πάσῃ προθυμίᾳ καὶ πάσῃ μηχανῇ, ἀπὸ παρασκευῆς δὲ πενιχροτάτης ὀρμώμενοι, ἀλόγως ἐπιψέγουσι καὶ ἐκ περιουσίας κακίζουσιν, ἢ ἐνθα ἂν τοῦτό γε μὴ πάνυ κατὰ θυμὸν αὐτοῖς προχωρῇ, σιγῇ ἐπίτηδες περέχονται, ἢν δέ τι παρ' ἄλλοις σοφωτάταις ἔθνεσιν ἔργον προσόμοιον κατὰ συμβεβηκὸς, ἄρτι φανέν, ἴδωσιν, εὐθέως τοῦτο, καίπερ ἀσυγκρίτῳ γε λόγῳ εὐχερέστερον τοῦ ἐν τῇ σφετέρᾳ προτετελεσμένου ὄν, εἰς τὰ ἄστρα ἐξείρυσσι καὶ στεντορέῳ τῇ φωνῇ ἐξεπίτηδες ἀναβοῶσιν, ἐπίδοσιν καὶ προκοπὴν τῶν καλῶν τοῖς ἑαυτῶν πολίταις προμηθεῖσθαι σκηπτόμενοι οὗτοι, ὡς ἀληθεῖ γε λόγῳ χρήσασθαι, οὐδὲν ἄλλο ἐπιζητοῦσιν, ἢ τὸ ἀπομαρῆσαι τὸν ζῆλον τῶν ἐν παντοίαις στερήσει καὶ ταλαίπωρῆσαι ἐργαζομένων ἀνδρῶν καὶ ἀποσβέσαι καὶ αὐτὰ τὰ μικρὰ λυμπάδια τὰ ἐν γωνίᾳ πρὸς τειχίῳ ἀμυδρῶς πάνυ ὑπαυγάζοντα, ὅπως αὐτοῖ, ἐν παντελεῖ γνόφῳ τε καὶ ζάλῃ μανικῶν ὡς ἀληθῶς καὶ ἀπιστίων παθῶν αἰτίας καὶ ἀπορμῆς ἀνέδην ἐξευρίσκοντες, δριμύτητας λόγων καὶ σφοδρὰς καταφορὰς ἐπιδεικνύονται, ἐπὶ τῇ τῶν ἰδίων πολιτῶν διαφθορᾷ ποτνιόμενοι καὶ τὰς τῶν μοχθηρῶν κεφαλὰς πικρῆς ἐπιπλήξεσι καταλοῶντες, οὗτοι οἱ ἐν συμμιγῇ σκαιότητι καὶ μοχθηρίᾳ τρεφόμενοι καὶ πτερούμε-

ς'.

νοι γραικίσκοι, δοκησιοφίας τε καὶ ἀλαζονείας ἀνάμεστα ἀνδράποδα.

Τί γὰρ ὄφελος αὐτοῖς τε καὶ τοῖς λοιποῖς ἀνθρώποις τῶν ἰσχνῶν γραμμάτων, ἅπερ τῇ ἰοδόλῳ γλώσσει ἀναρρίπτοῦντες ἐπ' ὀλέθρῳ παντὸς καλοῦ ἀλήκτως τονθολυγοῦσιν; Ἐὰν γὰρ τις ἀνὴρ ψυχολόγος τὴν κριτικὴν, ὡς σμίλην ἐν χερσὶ, λαβὼν, τὰς χρυσοφανεῖς πομφόλυγας τρυτωνὶ τῶν λόγων τῶν συνεχῶν ἀνατάμη, ἀποκαλύψει εἰς φῶς τέρας κατεσκληκὸς καὶ παμβδέλυρον, ἐν ᾧ τὸ σπέρμα τοῦ θανάτου, ὁ ἐπάρατος φθόνος ἀπὸ τῶν σπλάγχχνων διὰ τῶν φλεβῶν ἀνιάτως κυκλοφορεῖται. Ἀλλὰ τούτων μὲν πέρι εἰς αὐθις ἀνὴρ γὰρ πρὸς ἐπαίνους τε καὶ ψόγους ποιῶν τινῶν ἀνθρώπων ὁμοίως κωφεύων καὶ οὐδεμίαν ἀξίωσιν ἔχων οὔτε μεγάλην οὔτε μικράν, ἡκιστα γὰρ ἀνθρώπων ταράσσεται πρὸς τὰς φωνὰς Γραικίσκων, ὧν τὸ ἦθος παρὰ τοῖς γνησίως Ἕλλησι δῆλον πάλαι γεγένηται.

Περὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ ὑποκειμένου πονήματος λεκτέον μοι αὐθις τοσόνδε, ὅτι ὄφειλον ἴσως ἐνίας τῶν ἐλλείψεων αὐτοῦ ἐξ ἄλλων μου ἔργων ἀρυσάμενος κατὰ δύναμιν ἀποπληρῶσαι. Τοῦτο μέντοι διὰ πολλὰ αἷτια οὐκ ἀποχρώντως ἐποίησα, ὧν εἴ τις ἂν ἐν ποτε μάθοι, εἰκότως ἂν μοι τῆς μελλήσεως συγγνώμην ἔξοι, ἄλλως τε καὶ περὶ ἄλλα ἀσχολουμένων, ὧν ἡ ἔκδοσις ὅσον οὐκ ἤδη ἄρξεται. Οὕτω δὴ οὖν ὄλος ὁ βίος ὁ πνευματικὸς παρ' ἡμῖν πλήρης ἀνίας καὶ λύπης καὶ ἀγανακτήσεως διέρχεται, ὧν πάμπαν ἀγευστοὶ διατελοῦσιν οἱ ἀλλαχοῦ ταῖς Μούσαις αἰσίως λατρεῖοντες.

Ἀλλὰ προὔργου μοι ἐν τῷ παρόντι ἔδοξεν ἔσεσθαι τῷ ἀναγνώστη εἰς κατάληψιν, οὗ προβαλλόμεθα τέλους ἐν τούτῳ τῷ προοιμίῳ, ΣΥΝΟΨΙΝ τινὰ προτάξαι τῶν ἐν αὐτῷ περιεχομένων, τόνδε τὸν τρόπον ἔχουσαν.

Πρῶτον μὲν οὖν τὸν τῆς φιλοσοφίας ὀρισμὸν ἐπιχειροῦμεν καὶ ἡμεῖς ἀποδοῦναι. Ἐπεὶ μέντοι ἡ φιλοσοφία ἐπ' ἀπειρον πέφυκε

τείνειν, δῆλον ὅτι καὶ ὁ ὀρισμὸς αὐτῆς οὐ τι ἐν χρόνῳ ἀπειργασμέ-
 νον ἐμφάνει, ἀλλ' ἐν διηνεκεῖ προόδῳ ὑπάρχον (σ. α.). Τοῦτο δ' ἦν
 ἡ τῆς ἱστορίας ιδέα. Συμπίπτειν πῶς ἄρα τὴν φιλοσοφίαν εἰς ταύ-
 τὸν τῆ ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας φαμέν, καθ' ὅσον μάλιστα τὴν τε
 ἱστορίαν τῶν ἐν ἀνθρώποις πρασσόμενων καὶ ἔτι μᾶλλον τὴν τῶν
 καθόλου νοουμένων κατὰ νόμους τῆς ἀνθρωπικῆς διανοίας χωρεῖν
 δεχόμεθα ἀνχλωϊώτους, τὴν τοῦ Ἐγγέλου γνώμην πολλῶ μᾶλλον
 θαυμάζοντες ἢ τὴν τῶν ἐναντίων (σ. β' — γ'). Εἰ δὲ καὶ ἕξις κυ-
 ριωτάτη τῆς ἀνθρώπου ἡ φιλοσοφία ἐστίν, ἡ ἱστορία ἄρα αὐτῆς πα-
 σῶν ἐπισημῶν ἀνθρωπικωτάτη φαίνεται. δῆλον δὲ τοῦτο, ἐξ οὗ
 γε προτίθεται ἔργου (σ. δ'). Ἀπὸ τῶν παλαιτάτων δὲ μύθων προσ-
 ῆκει ἄρχεσθαι τὸν ἱστορίαν ὅλης τε τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς παρ'
 Ἑλλήτων ἰδίᾳ βουλόμενον συγγράψαι. Τοὺς δὲ παρ' Ἑλλησι μύ-
 θους τριχῆ ἡμεῖς γε διαιροῦμεν (σ. ε.). Πάντων δὲ μάλιστα ταῖς
 κοσμογονίαις τὴν διάνοικον ἐριστάναι ἀξιοῦμεν. Ἐκ γὰρ τῆς ὁμοιό-
 τητος τῶν παρ' Ἑλλησι κοσμογονιῶν πρὸς τὰς τῶν λοιπῶν ἐθνῶν
 δηλωθεῖη ἂν ἐπεικῶς ἐνθεν μὲν ἢ κατ' ἀρχὴν ὁμοιοῦν, ὡς εἰκόσ,
 καὶ ἢ ἐκ τοῦ ἐπὶ πλεῖστον ἐπικοινωνία τῶν ἀνθρωπικῶν φυλῶν
 πρὸς ἀλλήλας, ἐνθεν δὲ καὶ ἢ ἐν χρόνοις ἱστορικοῖς ἐπιμιξία τοῦ
 ἑλληνικοῦ ἤδη ὡς ἔθνους ἰδίᾳ πρὸς τὰ λοιπὰ ἔθνη τῆς τε Ἀσίας
 καὶ τῆς Αἰγύπτου. καὶ παρδείγματα ὁμοιότητος τῶν ἑλληνικῶν
 πρὸς τὰ ἀσιατικὰ προφερόμενα, τὸ ἀρχῆθεν ὁμόφυλον ἀπλῶς ἐμ-
 φαίνοντα. Εἶτα δὲ καὶ ἄλλα ὅμοια τῶν ἑλληνικῶν πρὸς τὰ ὀθνεῖα
 ὑποδείκνυμεν, ὡς ἐξ Ἀσίας τε καὶ Αἰγύπτου πάντως εἰς Ἑλληνας
 κατ' ἐπιμιξίαν χρόνῳ ὕστερον ἐπιφοιτήσαντα. Εἰρήσθω δέ μοι τοῦ
 ὀλοσχεροῦς ἔνεκεν ἐνταῦθα, ὅτι καὶ περὶ τῶν κατὰ τόπους Ἑλλη-
 νικῶν μύθων ἀμφότερα ὡσαύτως δέδεικται ἤδη καὶ ὑπ' ἀνδρῶν
 ἐς τὰ μάλιστα λογίων. Ἔνιοι μὲν γὰρ αὐτῶν διὰ τὸ ὁμόφυλον καὶ
 τὴν παλαιτάτην ἐπικοινωνίαν τῶν φύλων ὅμοιοι καταφαίνονται
 πρὸς ἄλλους ἄλλων ἐθνῶν ἀρχαιοτάτων, ἔνιοι δὲ διὰ τὴν χρόνῳ
 ὕστερον ἐπιμιξίαν τοῦ ἑλληνικοῦ πρὸς τε τοὺς Ἀσιάτας καὶ τοὺς
 Αἰγυπτίους (σ. ε' — ια.). Ἀλλ' οὐδὲν ἦσσαν οὐ πάντες οἱ σοφοὶ περὶ

ἦ.

τὰ τοιαῦτα ὁμοφωνοῦσιν, ἀλλ' αἱ γνώμαι αὐτῶν δίχα διήρηνται· οἱ μὲν γὰρ μονογού πάντα τὰ παρ' Ἑλλήσι φιλοσοφήματα σὺν τοῖς θρησκευτικοῖς δόγμασιν ἑωθέν φασιν εἰς Ἑλλάδα κομισθῆναι, οἱ δ' αὖ καὶ αὐτῆς τῆς ῥητῆς τῶν πάλαι Ἑλλήνων μαρτυρίας ὀλιγορῶντες, πάντα ὡς ἐξ Ἑλλήνων ἀρχῆθεν προελθόντα ἀποδεικνύουσι φιλοτιμοῦνται. Ἡμεῖς δὲ τὴν μέσην ὁδὸν τέμνομεν τὴν μεταξὺ ἀμφοτέρων ἄγουσαν. Τελοῦσι δὲ εἰς τοὺς καθ' ὑπερβολὴν ἑλληνίζοντας ἄλλοι τε πολλοὶ καὶ ὁ σοφὸς Σελλέριος, ὃς καὶ τὴν ὁμηρικὴν ποίησιν εἰς μέσον φέρει, οἷονεὶ τὰ ζώπυρα περιλαμβάνουσιν τῆς ὕστερον παρ' Ἑλλήσι τελειωθείσης φιλοσοφίας. Καὶ γὰρ ταύτῃ τῇ δημοτικῇ μούσῃ φύσιν ἐνορᾷ, πρὸς τὸ ζητεῖν τὸ καθόλου τεύουσιν. Τεκμήριον δὲ τούτου ἐπάγεται τὴν περὶ τῆς Εἰμαρμένης δόξαν, ὡς Μονάδος τῶν Θεῶν ἀπάντων ὑπερτάτης (σ. ιά—ιδ'). Τάναντία δὲ τῷ σοφῷ Οὐελκερίῳ δοκεῖ περὶ τούτου· μηδὲν γὰρ ἴχνος φησὶν ὑπάρχειν ἐν τοῖς Ὀμήρου ποιήμασι τῆς ὕστερον παρ' Ἑλλήσι δόξης περὶ τῆς Εἰμαρμένης, ὡς τινος ὄντος τῶν θεῶν ἀπάντων ὑπερτάτου. Τὸ δὲ γ' ἡμέτερον, τρίτην γνώμην καὶ τούτου περὶ ἔχομεν τὴν μεταξὺ ἀμφοῖν τῶν εἰρημένων τὸ μέσον ἔχουσαν. Ὑπάρχειν μὲν γὰρ πῶς φαμεν τὴν τῆς Εἰμαρμένης ἔννοιαν ἐν τοῖς ὁμηρικοῖς ἔπεσιν, ἀλλ' οὐχ οἷονπερ ὁ σοφὸς Σελλέριος δέχεται, ὡς ἐξ αὐτῆς τῆς λελογισμένης τοῦ ἑλληνικοῦ δήμου διανοίας καὶ συναισθήσεως προεληλυθυῖαν, ἀλλ' ὡς ἀνάμνησιν δόγματος ἀσιατικοῦ καὶ ἰδέαν τρόπον τινὰ ἀπρηχαιωμένην (σ. ιδ'—ιζ'). Παραπλησίως δὲ καὶ περὶ τῆς τοῦ Διὸς ἰδέας ἡμῖν δοκεῖ, ὡς ἐκ τοῦ ἐπιπλείστον καθολικωτάτης τῶν ἀνθρώπων συναισθήσεως γενομένης, παρ' Ἑλλήσι δ' αἰεὶ κατὰ σμικρὸν περιοριζομένης. Καὶ γνώμας ἀνδρῶν πολλῶν τε καὶ σοφῶν ἐκ συγγραμμάτων ἀξιολογωτάτων παραλαβόντες, προεκαταβαίνομεν ἐγκωμιάζοντες τὴν περὶ τοῦ Διὸς γνώμην, ἣν καὶ ὁ σοφὸς Οὐελκερίος εἴρηκεν (σ. ιη'—ιθ'). Ἀλλ' οὗτος ὁ ἀξιάγαστος ἀνὴρ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τόδε λέγει· ὅτι ἡ τῶν Ἑλλήνων διάνοια ἐν τῇ ὁμηρικῇ ἐποποιίᾳ τοὺς θεοὺς ἐκ νέου αὐθις ἀλλήλοις συνήρμοσεν ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου καὶ τρόπον τινὰ ἐνό-

τητ' αὐτῶν ἀπέδειξεν, ὅπερ πάντως τῇ πρόσθεν λεχθείσῃ γνώμῃ τοῦ σοφοῦ Σελλερίου οὐκ ὀλίγον ἐπικουρεῖ, εἰπόντος ὅτι φύσει πως τὸ ἐλληνικὸν τὸ καθόλου καὶ τὴν μονάδα ἐπεζήτει. Ἡμεῖς δὲ περὶ τοῦ ἐναντίου σφόδρα πεπεισμένοι ὅτι ὁ δῆμος ὁ ἐλληνικὸς φύσει εἶχε τὰ πάντα καταμερίζειν, ἄλλην δόξαν τολμῶμεν τῷ σοφῷ Οὐελκερίῳ περὶ τῶν παρ' Ὀμήρῳ Ὀλυμπίων θεῶν ἀνθυποβαλεῖν, ὅτι τὸ μὲν αὐτῶν δημιουργημά ἐστι τῆς ἀνθρωποποιούσης τῶν Ἑλλήνων φαντασίας πρὸς τὰ παραδείγματα τοῦ κοινῆ καὶ ἰδίᾳ παρ' αὐτοῖς βίου, ὅπερ ἤκιστα γε βαθεῖαν διάνοιαν ἐμφαίνει, τῶν καθόλου ζητητικῆν· τὸ δὲ ἀνάμνησις συναισθήσεως πάντως καθολικωτέρως, ἣν μεθ' ἐχυτῶν οἱ Ἕλληνες ἐξ Ἀσίας εἰς Ἑλλάδα καὶ τοὺς περὶ τὴν Ἑλλάδα τόπους ἐκόμισαν (σ. ιθ' — κδ'). Ὅτι δὲ ὁ δῆμος ὁ τῶν Ἑλλήνων ἤκιστα τῶν καθόλου ζητητικῶν ὢν, ἤκιστα πρὸς τὸ φιλοσοφεῖν ἐβόρεπε, μαρτυρεῖ εἰπέρ τι καὶ ἄλλο, ἐναργῶς ἢ ὀλιγοῦρα ἦν εἶχε περὶ τῶν ἐσχάτων ζητημάτων (σ. κδ' — κθ'). Οὐ μέντοι γε ὁμοίως αὐτῶν φαίνονται ὀλιγοῦροντες καὶ οἱ τὰ μυστήρια μεμυημένοι, ἅπερ σοφίας τινὸς πάντως θηναίας εἶχετο (σ. κθ' — μγ'). Εἶτα δὲ εἰς τὸν πρόσθεν λόγον αὐθις ἐπανιόντες, λέγομεν ὡς ἄρα ὁ δῆμος ὁ ἐλληνικὸς ἐπὶ Ὀμήρου τε καὶ ὕστερον καθολικῆς τῶν ὄντων ἀντιλήψεως, ἤτοι φιλοσοφικῆς ἕξεως ἀπολείπεται. Καὶ διὰ τοῦτον τὸν λόγον οἱ παρὰ τῷ δήμῳ εὐδοκιμοῦντες ποιηταί, πλαστικῆς μὲν χάριτος βρίθοντες, ἤκιστα μέντοι φιλοσοφοῦντες, πολὺν παραλλάσσοντες φαίνονται τῶν θεολογούντων ποιητῶν καὶ φιλοσόφων, ὧν κύριος χαρακτήρ ἐστι τὸ ὕψος καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια (σ. μδ' — ν'). Περὶ δὲ τῆς παρ' Ἰνδοῖς ἐξ ἀνθρωπιστικῆς μυθολογίας, ἐγγυτέρω αὕτη τῆς τῶν ὄντων φύσεως οὔσα, ἐγγυτέρω ἐστὶ καὶ τοῦ φιλοσοφεῖν ἢ ἢ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν. ἢ γε μὴν τῶν φυσικῶν ἀποθέωσις ἢ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ὡς πολλῶν φιλοσοφικωτέρως τῆς παρ' Ἰνδοῖς ἀναλάμπει. καὶ ταύτην μὲν ἄνω ὁδὸν προσαγορεύοντες, ἔργον φαμέν εἶναι τῶν ὀλίγων θεολόγων τε καὶ φιλοσόφων παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, τὴν δὲ ἀνθρωποποίησιν τῆς φύσεως τῷ δήμῳ τῷ ἐλληνικῷ κοινῇ ἀποδίδομεν

ζ.

(σ. ν'—να.) Ἐπεὶ δὴ οὖν φιλοσοφεῖν μάλιστα ἐστὶ τὸ καθόλου ἐπιζητεῖν, τὸν δὲ δῆμον τὸν ἐλληνικὸν φύσει πῶς τούτου ἀφίστασθαι ἔφαμεν, ὡς τὰ καθόλου αἰεὶ εἰς πολλὰ διακρούονται, τελευταῖοντες ἄλλα παραδείγματα ὑποδείκνυμεν, τὸ μεριστικὸν τῆς ἐλληνικῆς διανοίας ἔργον ἐναργέστερον ἐπιμαρτυροῦντα, ἐνθα καὶ τὴν πρώτην ἀρχὴν τῆς μυθολογίας τῶν Ἰνδοευρωπαϊῶν ἐν γένει ἀποδίδομεν, ὡς νοσηρᾶς διανοίας τε καὶ φαντασίας ἕξεως οὕτης. ὥστε τὸ παρ' Ἑλλήσι φιλοσοφεῖν σχολῆ γε ὡς ἐξ αὐτοῦ τοῦ δήμου προελθὼν δεκνυται, καθάπερ οἱ περὶ τὸν Σελλέριον διατείνονται, ἀλλ' ἐξ ἀνδρῶν ὀλίγων παρ' αὐτοῖς φύσιν τε ἄλλως βεβαίως ἐχόντων καὶ τὰ ὀθνεῖα δόγματα ὡς οὐκ ἀλλότρια τῶν ἑκπλαί ἐπιχωρίων παραδόσεων τῆ ἑαυτῶν μούσῃ συγκαταμιγνύντων (σ. να—νθ'). Ἰτα δὲ καὶ πρὸς ἄλλον λόγον ἀντιλέγομεν, ὅτι ὁ σοφὸς Σελλέριος δύναμιν οὐ τὴν τυχεύσαν ἔχειν ἠγεῖται πρὸς τὸ ἀποδειξαι ὅτι ἡ παρ' Ἑλλήσι φιλοσοφία οὐδὲν σχεδὸν παρὰ τῶν ἄλλων πρεσβυγενῶν ἐθνῶν παρείληπεν (σ. ξ'—ξς'). Οὐδ' ἦν περ ῥῆσιν τοῦ θείου Πλάτωνος ἐπιμαρτύρεται, προθυμούμενος εἰπεῖν, ὡς ἄρα οὐδὲν οἱ Ἕλληνες παρ' Αἰγυπτίων παρειλήφισαν, ἐπικουρεῖν τι τῷ λόγῳ αὐτοῦ ἠγούμεθα (σ. ξς'—ξη'). Ἀλλὰ καὶ τὰ παρὰ Κλήμεντι τῷ Ἀλεξανδρεῖ ὁ σοφὸς Σελλέριος, καθάπερ καὶ ἄλλοι κριτικῶς ἀνερευνῶν, οὐδὲν περὶ τῆς ὀρυζουμένης τῶν Αἰγυπτίων σοφίας, ὅτι καὶ λόγου ἄξιον κρίζεται. Ἡμεῖς δὲ πρὸς ταύτην τὴν ἐκφύλισιν τῆς τῶν Αἰγυπτίων παλαιφάτου σοφίας τὸ ἀναμφήριστον κῦρος προεάγομεν Λεψίου τοῦ περιπύστου Αἰγυπτιολόγου (σ. ξη—οζ'). Καὶ περὶ ἀστρονομίας δὲ τῆς κατὰ τὴν Αἴγυπτον, ἐξ ἧς μαθήσει; τινὰς παλαιόθεν εἰς Ἕλληνας μετενηνεγμένας ἐν τοῖς ἔμπροσθεν διέγνωμεν, αἱ τῶν σοφῶν γνώμαι ὡς αὐτῶς διαχάζονται. Διὰ τοῦτο προὔργου ἡμῖν ἔδοξεν εἶναι ταύτην τὴν διαφωνίαν ὡς διὰ βραχυτάτων ὑποδειξαι, δυοῖν ἐξόχων αἰγυπτιολόγων τὰς γνώμας ἀντιπαραθεμένους. (σ. οζ'—πζ'. ἦν δὲ ἡμεῖς γε τούτου περὶ γνώμην πεποιημένοι τανῦν τυγχάνομεν, παραβαλόντες πρὸς ἀλλήλας τὰς κρίσεις καὶ

ἄλλων ἐλλογίμων αἰγυπτιολόγων, εἰσαυθίς ἐν ἄλλῳ τόπῳ δηλώσομεν.). Ἔτι δὲ ὁ Σελλέριος καὶ ἄλλοι τινὲς τῶν σοφῶν οὐδὲ τὰς ἐκ παλαιτάτου χρόνου θρυλλουμένας τῶν Αἰγυπτίων ἀποικίας εἰς Ἑλλάδα ὡς ἀληθῶς γενομένας ἀποδέχονται. Ἀλλ' ὅμως ἄνδρες πλείονες αὐτῶν καὶ πολλῶ μείζον κῦρος ἐν γε τοῖς τοιούτοις ἔχοντες, διαρρήδην περὶ αὐτῶν ὡς γενομένων ἀποφαίνονται (σ. πζ' — πθ'). Ἀλλ' ὁ σοφὸς Σελλέριος καὶ ἄλλον λόγον προσάγει τολμηρότατον, πάσης σοφίας εἰς Ἑλλάδα ὡς ἔξωθεν ἐλθούσης ἀναιρετικόν. Τοὺς γὰρ ἔωθεν ἢ ἐξ Αἰγύπτου καὶ μῦρον τι σοφίας σμικρὸν ὡς εἰς Ἑλλάδα κομισθὲν δεχομένους ἀξιοὶ ὑποδείξαι πρότερον καὶ θεοκρατεῖν ἅμα εἰς Ἕλληνας ἐκεῖθεν εἰσηγμένην, οἷαν περ γενέσθαι παρὰ τοῖς ἔθνεσιν, ἐξ ὧν οἴονται τοὺς Ἕλληνας τὴν σοφίαν παραλαβεῖν. Οὗτος ὁ λόγος προρρίζου δεῖται ἀνασκευῆς, καθ' ὅσον οἱ περὶ τὸν Σελλέριον οὐ πάνυ μεμνημένοι φαίνονται τῶν αἰτίων τῆς Ἀσιατικῆς ἢ καὶ Αἰγυπτιακῆς θεοκρατείας. Σκιαγραφῶντες τοίνυν κατὰ δύναμιν τὴν πρώτην σύστασιν τῆς θεοκρατικῆς πολιτείας παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς ὡς τῆς κατ' ἐξοχὴν διαβεβοημένης, ὑποδείκνυμεν οἷον χρῆμ' ἀνάρμοστον τῇ τῶν Ἑλλήνων φύσει καὶ αὐτῆς γε τῆς Ἑλλάδος χώρας ἀπαιτεῖ ὡς ἀντάλλαγμα τοῦ πεισθῆναι καὶ αὐτὸς ὅτι ἔωθεν εἰς Ἑλλάδα σοφία τις θεολογικὴ ἢ φιλοσοφικὴ εἰςῆκτο (σ. πθ' — γή.). Τοσαῦτα μὲν οὖν εἰπόντες πρὸς τοὺς καθ' ὑπερβολὴν ἐλληνίζοντας, προσάγομεν τὸν λόγον καὶ πρὸς τοὺς τὴν γνώμην ἐναντιώτατα διακειμένους. Ταῦτα μὲντοι ἐπεξιόντες, διὰ μνήμης ἀεὶ φέρομεν οἷων πραγμάτων προσήκει τὸν προοίμιον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας συγγράφοντα ἐπιμνησθῆναι. Διὸ πλάνην τινὰ βουλόμενοι ὑπελέγξαι τοῦ Ροιθίου, εἰς τοὺς Αἰγυπτίους τὴν ἀρχὴν καὶ τῶν τεσσάρων παρ' Ἕλλησι στοιχείων ἀναγαγεῖν προθυμουμένου, παραλαμβάνομεν πραγματείαν ἀξιολογωτάτην τοῦ περιπύστου Λεψίου, ὃς καὶ παλαιτάτας τινὰς κοσμογονίας ἐν αὐτῇ τῷ λόγῳ ἐπεξιὼν, προσαναβιβάζει ἡμᾶς χαριέντως εἰς τὴν ἀρχῆθεν συγγένειαν τῶν ἐθνῶν πρὸς ἄλληλα. Ἐπεὶ δὲ τὰ τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς περὶ τῆς κατ' ἀρχὴν ἐνότητος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, εἰ

ιβ'.

πέρ τι καὶ ἄλλο, δοξάζομεν καὶ ταυτηνὴ τὴν δόξαν λυσιτελεστάτην οἴομεθα εἰς διαφώτισιν τῆς ἱστορίας τῶν ἀνθρωπίνων μαθήσεων ἐν γένει, ἐκτιθέμεθα πρότερον, ὡς προοιμιαζόμενοι, ὅσους λόγους ἠδυνήθημεν ἐκ παντοίων συγγραμμάτων συλλέξειν, αὐτὸ τοῦτο τὴν κατ' ἀρχὴν ἐνότητα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐπιμαρτυροῦντας (σ. κή—ρή). Εἶτα ἐπιτομὴν ποιούμεθα τῆς ἄρτι εἰρημένης πραγματείας τοῦ Λεψίου, συμπληροῦντες ἅμα αὐτὴν καὶ ἄλλοις τισὶν ἀλλαγῶθεν πρρειλημένοις, ὅσα πρὸς τὸν προκείμενον σκοπὸν τοῦ προοιμίου πάνυ λυσιτελεῖ ἡμῖν ἔδοξεν εἶναι. πρῶτον μὲν οὖν ἐπιεικῶς ἀποδείκνυται ὅτι εἰ καὶ ἡ πρὸ Ἑλλήσι τῶν στοιχείων τετρακτύς, ἐν σχήματι τεσσάρων διδύμων θεῶν ἐπὶ πολλῶν Αἰγυπτιακῶν μνημείων γεγραμμένη ἡμῖν ὑπαντᾷ, τὸ μὲν ἀρχῆθεν ἀλλοτρία τῆς τε μυθολογίας καὶ φυσιολογίας τῶν Αἰγυπτίων ἐγένετο· ὑστέρῳ γὰρ χρόνῳ, ἐπὶ Πτολεμαίων τῶν πρώτων ἴσως, οἱ Αἰγύπτιοι παρὰ τῶν Ἑλλήνων αὐτὴν παραλαβόντες, τοῖς πάλαι αἰγυπτιακοῖς μύθοις συνέπλεξαν (σ. ρή—ριδ'). Ἴδιαι δὲ εἰς τοὺς Ἴωνας φυσιολόγους ἢ περὶ τὰ στοιχεῖα πραγματεία ἀναβιβάζεται (σ. ριδ'—ρισ'). καὶ ἀπὸ τούτων αὐθις εἰς τοὺς πρώτους θεολογήσαντας καὶ τὰς κοσμογονίας συντάξαντας. Κάντεῦθεν ὁ λόγος ἀνιῶν, κοσμογονίας τινὰς τῶν πρὸ ἐκείτοις ἔθνεσιν ἐπέξειν, ἀμυγήπη ἀλλήλεις παραπλησίως οὔτως. Καὶ πρῶτον μὲν περὶ τῆς τῶν Ὀρφικῶν ὁ λόγος γίγνεται (σ. ρισ'.—ριή.). Εἶτα δὲ περὶ τῆς παρ' Ἡσιόδῳ (σ. ριή—ριθ'). Εἶτα δὲ περὶ τῆς πρὸ Ὀμήρῳ (σ. ριθ'). Μετὰ δὲ ταύτας ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς τῶν Ἰνδῶν κοσμογονίας προστίθεμεν (σ. ριθ'.—ρχέ.). Ἐρεξῆς δὲ περὶ τῆς τῶν Φοινίκων λόγος γίγνεται, ἐν σημειώσει δὲ τινεὶ καὶ περὶ τῆς τῶν Χαλδαίων (σ. ρκέ.—ρχή.), καὶ τελευταῖον περὶ τῆς κατ' Ἑβραίους (σ. ρκή.). Εἶτα δὲ ὁ κοινὸς πάσαις ταῖς εἰρημέναις κοσμογονίαις χαρακτὴρ ἀποδίδεται, ὅστις ἐστὶν ὅτι πρώτην ἀρχὴν τῶν ὄντων ἀπάντων βροστὸν τι καὶ ὑδατῶδες τίθενται, καθάπερ καὶ ἡ παλαιτάτη καὶ γνησίως αἰγυπτιακὴ κοσμογονία, ἧπερ προεκρμόσθη ἐπὶ τῶν Πτολεμαίων καὶ ἡ παρ' Ἑλλήσι τῶν στοιχείων

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤ. ΠΑΝΟΣ

τέτρακτύς. πάσας τοίνυν τὰς κοσμογονίας τὰς τὴν ἀρχὴν τοῦ κόσμου εἰς ὕδωρ ἢ ὕδατῶδες τι χάος ἀναγούσας τάχα που ἐξ Αἰγυπτίων φησὶν ὁ σοφὸς Λέψιος, ὡς πάντων ἔθνῶν πρεσβυτάτων ὄντων, τὸ πρῶτον ὀρμηθῆναι, καὶ τὴν περὶ φύσεως δὲ τοῦ θάλητος πραγματείαν καὶ πολλὰς ἄλλας παρ' Ἑλλήσιν ὡσαύτως (σ. ρκή.—ρλδ'). Τὸ δὲ γ' ἡμέτερον, τοῦτον τὸν τρόπον περὶ τῶν κοσμογονιῶν βραχέα τινὰ διαλαβόντες καὶ τὴν ἀρχῆθεν συγγένειαν καὶ ἐπικρινωνίαν τῶν πρεσβυτάτων ἔθνῶν πρὸς ἄλληλα ὑπαινιξάμενοι, ἐπὶ τὰ πρόσω χωροῦμεν, πρῶτον μὲν μαθήσεις ὑποδεικνύοντες, οἷς περ δεῖ τὸν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας συγγράφοντα ὡς ἐπικουρίας εἰς τοῦργον παραλαμβάνειν, ἔνθα καὶ τὴν ἀπὸ τῆς ὑποκειμένης ἐπιστήμης ὠφέλειαν ὑποδηλοῦμεν (σ. ρλδ'. —ρλή). Εἶτα δὲ περὶ τῶν περιόδων τῆς ὅλης φιλοσοφίας λέγομεν, ὅσας μέχρι τοῦ δεῦρο διήνυσεν, ἔνθα καὶ τὴν ὑστάτην φάσιν αὐτῆς ἐπαινοῦμεν (σ. ρλή.—ρμά.), ἐξ ἧς ἀφορμὴν λαβόντες, ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς ἐν φιλοσοφίᾳ πείρας διεξιμέναι καὶ εἰς τοῦτο κταντῶμεν ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ φιλοσοφία εἰς ταῦτόν τῃ ἱστορίᾳ τῆς φιλοσοφίας τρόπον τινὰ συμπίπτει (σ. ρμά.—ρμδ'). φιλοσοφοίη μὲν οὖν ἂν τις ὀρθῶς τανῦν ὁ τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας καὶ τὰς ἄλλας τὰς περὶ αὐτὴν μαθήσεις σαφῶς πρότερον παρ' ἑαυτῷ λαβόν. οὐ μέντοι γε διὰ τοῦτο καὶ ἐκλεκτικός τις τὴν ἕξιν καθίσταται, ἀλλὰ καὶ ἐναντιώτατα τούτῳ τε καὶ τῷ σκεπτικῷ διάκειται. εἶτα δὲ ὁ καθόλου χαρακτήρ τοῦ νυνὶ φιλοσοφοῦντος ἀνθρώπου ἀποδίδεται (σ. ρμέ.—ρμή.). Ταῦτα δὲ διεξεληθόντες εἰς ἄλλον λόγον προσκαταβαίνομεν, ὡς δυνατόν ἐναργῶς ἀποδείξαι προτιθέμενοι ὅτι ἄλλο μὲν ἐστὶν ἡ θρησκεία, ἄλλο δὲ τι ἡ φιλοσοφία. Καὶ πρῶτον μὲν λέγομεν ὅτι ὅσοι ἄνδρες ἄμφω τούτῳ ἀλλήλοιον συναρμόσαι ἐπεχείρησαν, τῆνάλλως ἐπόνησαν καὶ πρὸς οὐδὲν ὄφελος τῆς ἀνθρωπότητος. Εἶτα δὲ διὰ τῆς ἀδυναμίας τοῦ νοῦ ὀδεύοντες, ὡς μὴ οἴου τε ὄντος τὰ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς συμβαίνοντα διασαφῆσαι, ἐπιχειροῦμεν τὴν τῆς θρησκείας ἀρχὴν εἰς τὴν ὑψηλὴν συναίσθησιν τοῦ εἶδους, τῶν εἰδῶν τῆς ὑπερτάτης οὐσίας ἀναρ-

τῆσαι. Τὴν μὲν οὖν φιλοσοφίαν τῷ Νῶ προσνέμομεν, τὴν δὲ θρησκείαν τῇ ὑψηλῇ συναίσθησει. Πᾶν ἄρα ἄλλο τι εἶναι φάμεν τὴν φιλοσοφίαν καὶ πᾶν ἄλλο τὴν θρησκείαν. μαρτυροῦντας δὲ τῷ λόγῳ τούτῳ ἐπαγόμεθα τοὺς δεισιμονιστάτους τῶν θνητῶν ἀπάντων, Πλάτωνά τε καὶ Δάντην τὸν ποιητὴν (σ. ρμῆ.—ρξά.). Εἶτα δὲ καὶ τόδε ἀναβαλλόμεθα ὑποδειξάμενοι ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ νοῦς οὐδεπώποτε ἑαυτὸν φαίνεται ἀποπληρῶν, τοῖς γε ἑαυτοῦ νόμοις χρώμενος, ἀλλὰ σύνοιθεν ἑαυτῷ ἀπολείπομένῳ τοῦ λόγου τῶν ἀπάντων. καὶ γὰρ τὸ τέλος καὶ ὁ σκοπὸς, ὃν προτίθεται φιλοσοφῶν, τὴν φύσιν αὐτοῦ ὑπερβαίνει (σ. ρξά.—ρξέ.), δι' οὗς γε λόγους ἐκτίθεμεν ἐφεξῆς (σ. ρξέ.—ρξζ'), μεθ' οὗς εἰς τοῦτο κατακλιόμεν, ὅτι δυοῖν ἄλλοτερον τῷ Νῶ ὑπολείπεται, σαφήνειάν τινά ἔχον· ἦτοι τὸ Θεῖον, ὅπερ μάλιστα πᾶσα φιλοσοφία προτίθει ἀνευρεῖν, ὡς δημιουργὸν νοῆσαι, ἐκτὸς τοῦ δημιουργήματος τὸ εἶναι ἔχοντα ἢ Δημιουργὸν καὶ δημιούργημα ἄμφω Ἕν. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον καλοῦμεν ἂν καθόλου Θεϊσμόν, τὸ δὲ δεύτερον Πανθεϊσμόν. Εἶτα δ' ἀποπειρώμεθα εἰπεῖν ὀλίγα τινὰ περὶ ἑκατέρας τῶν ὑποθέσεων τούτων. Καὶ πρῶτον μὲν περὶ τῶν θεϊστικῶν συστημάτων τῶν παρὰ τοῖς πάλαι φιλοσόφοις ὀλίγα τινὰ τῷ ἀναγνώστῃ ὑπομιμνήσκομεν. καὶ σαφές, οἶμαι, ὁ λόγος, δι' ὃν τὸ τοῦ Θεοῦ Πλάτωνος ὡς παράδειγμα παραλαμβάνομεν, οὐπερ διὰ βραχυτάτων τὸ κύριον ὁμολογοῦμεν, ἀλλὰ τελευτῶντες πάνυ ἀνεπαρκῆς αὐτὸ ὑποδείκνυμεν καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν νοῦν ὑπάρχον, πολὺ δὲ μᾶλλον πρὸς τὴν ἐν ἡμῖν ὑψηλὴν συναίσθησιν, ἥπερ τοῦ κύριου τοῦ θρησκευτικοῦ ἐς τὰ μάλιστα χρήζει (σ. ρξζ'.—ρπέ.). Εἶτα δὲ περὶ τῆς ἑτέρας ὑποθέσεως λόγον ποιούμεθα, καθ' ἣν Δημιουργὸς τε καὶ δημιούργημα, ὡς ἐν ὄν καὶ ταυτὸν ἄμφω λαμβάνεται ἦτοι περὶ τοῦ Πανθεϊσμοῦ καθόλου νοουμένου. Ἰποδείκνυμεν οὖν καὶ περὶ τούτου ὅτι οὐδεπώποτε οἷός τ' ἐγένετο οὐδὲ τὸν νοῦν τοῦ ζητοῦντος ἀποπληρώσας, καθησυχάσαι, μή τί γε δὴ τὴν ψυχὴν (σ. ρπέ.—ρπθ'). Ταῦτα δὲ διὰ βραχυτάτων διαλαβόντες περὶ τε τῆς μονοθεΐας τῆς ἰδανι-

κῆς, ἢ ὡς ἂν τις εἴποι τοῦ Διῶμοῦ καὶ περὶ τοῦ Πανθεισμοῦ, μεταβαίνομεν εἰς τὴν κυρίως καὶ κατ' ἐξοχὴν μονοθεϊκὴν φιλοσοφίαν, τὸν Θεϊσμόν λεγόμενον. Ἀλλὰ πρὶν τι καὶ τούτου πέρα εἶπειν, προὔργου ἡμῖν ἔδοξεν εἶναι, οἷον δὴ προοίμιον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας συγγράφουσι, μηδαμῶς τὸ νέον ζώπυρον σιγῇ παρελθεῖν, ὅπερ διὰ τῆς ἐπιφανείας τῆς θείας Χάριτος τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὰ πάλαι δόγματα τῶν ἐθνικῶν εἰσῆχθη. Τοῦτο δ' ἐστὶν ὁ Σημιτικὸς χαρακτήρ τῆς Μονοθείας. Ἐπεὶ δέ τινες ἄρῶμεν ἄνδρας ἄλλως καὶ πάνυ σοφοὺς ἐκείνον τὸν χαρακτήρα οὐκ ἐς δέον διαστέλλοντας τῆς ὕστερον πολλαχῆ πολλαχόθεν παρερρησάσης μούσης τῆς ἐθνικῆς εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας, ἐδέησεν, ἄνωθεν ἀρξάμενοι, πρῶτον μὲν ὡς διὰ βραχυτάτων τινὰ εἶπειν περὶ τῶν ἱερῶν γραφῶν, ὡς παραδόσεως Ἑβραϊκῆς, εἶτα δὲ περὶ τῆς αἰεὶ μᾶλλον ξενιζούσης ἐρμηνείας αὐτῶν καὶ τῆς ὕστερον παραδόσεως τῆς Ἰουδαϊκῆς. Οὕτω γὰρ ἂν ἔχειν ἡμᾶς οἶμαι τὸν γνήσιον νοῦν τῶν Ἑβραϊκῶν παραδόσεων τῆς ἐθνείας Μούσης διαστέλλειν. Ἰποδείκνυμεν τοίνυν οἷος ἦν ὁ ἐξ ἀρχῆς ἱερός καὶ γνήσιος τῆς Ἑβραϊκῆς Μονοθεϊκῆς χαρακτήρ. Μετὰ δὲ ταῦτα τόνδε τὸν τρόπον ἀποφαινόμεθα, ὡς ἄρα τὸ φιλοσοφεῖν ὅλως ἀλλότριον ἡμῖν δοκεῖ εἶναι τῆς φύσεως τῆς Σημιτικῆς καὶ δὴ καὶ τῶν Ἑβραϊκῶν γραφῶν. καὶ γὰρ ὅσα ἡ φιλοσοφία οὐδὲν παύεται εἰς ζήτησιν προβαλλομένη, ταῦτα ὡς δεδομένα καὶ βέβαια ἢ τῶν Ἰσραηλιτῶν θρησκευτικῆ συναίσθησις παραλαμβάνει. Εἰ μὲν οὖν ἡ παλαιὰ Γραφή ἀλλοτρίως πως φιλοσοφίας πέφανται εἶναι, ἀλλοτρία πάντως ἐστὶ καὶ ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία, καθ' ὅσα γε μέρη ἐπ' ἐκείνης ἐρήρυσται. Τὴν δὲ ἱερὰν δογματικὴν, ὕψος ἄρατον ὡς ἀληθῶς ἔχουσιν, σιγῇ ἔν γε τῷ παρόντι γεραίροντες, μεταβαίνομεν εἰς τὴν τοῦ νέου ἀνθρώπου φιλοσοφίαν, τὴν κυρίως θεϊτικὴν (σ. ρπθ'.—σκ'). Λέγομεν δὴ οὖν καὶ περὶ ταύτης ὅτι ὡς φιλοσοφία οὐ μόνον τῇ ὑψηλῇ συναισθήσει ἀνεπαρκῆς ἐλίγχεται ἐπὶ τῶν ὑψίστων ζητημάτων, οἷον πού τὸ περὶ τοῦ Θεοῦ, τὸ περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς καὶ τὰ παραπλήσια, ἀλλὰ

καὶ αὐτῇ τῇ διανοίᾳ καὶ τῷ λόγῳ τῷ ἐποπτικῷ. Φέρε γάρ' τρεῖς λόγους κυρίους ἢ ἄρτι λεχθεῖσα πραγματεία πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ Θεοῦ προφέρεται. Τούτων δὲ τοὺς μὲν δύο πρώτους διὰ βραχυτάτων ἀνασκευάζομεν. τὸν δὲ τρίτον, ὥπερ πολὺ κῦρος εἰώθασιν οἱ σαφοὶ ἀποδιδόναι, οὐ μόνον ἀνεπαρκῆ, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον τοῖς ἔθνηκοις ἢ τῷ νέῳ ἀνθρώπῳ προσηκόντα ἀποδείκνυμεν· ὁ γὰρ νέος ἄνθρωπος οὐδ' ἀμόθεν ἄλλοθεν ὀφείλει τὸ Θεῖον πορίζεσθαι ἢ ἐκ τοῦ βίου τοῦ πνευματικοῦ, ἐκ τοῦ κατ' ἐξοχὴν ἀνθρώπου τοῦ ἐσωτερικοῦ, ἐκ τοῦ ἡθους καὶ τῆς ἐν ἑαυτῷ ἰσχύος καὶ ὑψηλῆς συναισθήσεως τῆς θρησκευτικῆς, κατὰ τὰναντία πρὸς τὸν πάλαι ἄνθρωπον, ὃς καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους ὕστερον, ὡς στωϊκὸς ἢ σκεπτικὸς ἢ ἐκλεκτικὸς ἢ νεοπλατώνειος γνησίως ἠθικῆς ἐλευθερίας σχεδὸν τι πάμπαν ἄγευστος διετέλεσεν (σ. σκ'. — σμέ.). Εἶτα δὲ ὁ λόγος ἡμῖν εἰς τοιόνδε τι τέλος ἀπολήγει· ὅτι χωρίζειν ἄρα προσήκει τὴν θρησκείαν, ὡς ἕτερόν τι ὄν, τῆς φιλοσοφίας. οὕτω γὰρ ἐκάτερον τὴν οἰκείαν ὁδὸν εἰς ὄφελος τῆς ἀνθρωπότητος βαδίζει (σ. σμέ — σμθ'). τὰ δὲ λοιπὰ τοῦ λόγου πᾶσιν, οἶμαι σαφῆ ὑπάρξει. Τοιαύτη τίς ἐστὶν ἡ καθόλου ἰδέα καὶ μέθοδος τοῦ ὑποκειμένου προοιμίου.

Λοιπὸν δ' ἂν εἴη μοι, δύο τινὰ προαγγελτικώτερον εἰπεῖν, ἐφ' οἷς βουλοίμην ἂν ἀρχῆθεν ἐπιστῆσαι τὴν διάνοιαν τοὺς εὐμενεῖς ἀναγνώστας. Ἐπεὶ γὰρ δυοῖν στίχων ἐκτοπισμὸς συμβέβηκε κατὰ τὴν τύπωσιν μεταξὺ τῆς ρβ' καὶ ρδ' σελίδος, παρακαλοῦμεν αὐτοὺς, ἀναγνόντας ὅλην τὴν ρβ' σελίδα, αὐτίκα μεταβῆναι εἰς τὴν ρδ'. Ἐκ δὲ ταύτης τῆς ρδ' τοὺς δύο πρώτους στίχους παραλαβόντας, ὑποστρέψαι αὐθις εἰς τὴν ργ' σελίδα καὶ οὕτω τὰ λοιπὰ ἐφεξῆς κατὰ τὸ συνεχὲς ἀκωλύτως ἀναγνῶναι, πλὴν ἀμφοῖν τῶν στίχων τῶν προαναγνωσθέντων δηλονότι.

Τὸ δὲ δεύτερον, ὥ ἐπιστῆσαι τὸν νοῦν τοῦ ἀναγνώστου ἐκ προοιμίων βούλομαι, τόδε ἐστίν. Ἐπεὶ τὸ παρ' Ἑλλητιν ἀλφάβητον ἀνεπαρκὲς ἐπὶ τέλους ἀποβέβηκεν· εἰς δὴλώσιν φωνῶν τινῶν ὀθνεῖων εἶτε ἀσιατικῶν εἶτε εὐρωπαϊκῶν· ἢ δὲ κατὰ συνθήκην ψι-

λὴν καὶ ὡς ἔγγιστα δὴλώσεις αὐτῶν παρὰ τε τὸν ἀκριβοῦς καὶ ἐπι-
στημονικὸν λόγον ἐστὶν ὡς πρὸς τὸ καθόλου ἀλφάβητον καὶ πολ-
λῆς συγχύσεως καὶ ἀσαφείας πρόξενος τῇ γλωττικῇ ἐπιστήμῃ
καθίσταται, ὡς οὐκ ὀλίγαι φωναὶ μαρτυροῦσι καὶ ἀσιατικαὶ καὶ
αἰγυπτιακαὶ, ὅσαι δυσδιάκριτοι καὶ ἐπιπόνου ἑρμηνείας ἔτι καὶ
νῦν δεόμεναι παρὰ τοῖς πάλαι συγγραφεῦσιν ἡμῖν ὑπαντῶσιν, ἔ-
δοξέ μοι στοιχεῖά τινα εἰσαγαγεῖν, καινοφανῆ μὲν παρ' ἡμῖν ὄντα,
μεθοδικώτερον μὲντοι τὰς ἀλλοτρίας φωνὰς ἀποδιδόντα. Τούτων
δὲ τὰ κυριώτατα ὡς ἐφεξῆς ἐρμηνεύομεν. πρῶτον μὲν, τοῖς περὶ
τὰ τοιχῦτα σοφοῖς ἐπόμενοι, ἔστιν ἃ τῶν συμφώνων δασύνομεν,
ἐν οἷς καὶ τὸ σ ἢ σ̄ πρὸς ἀπόδοσιν τῆς φωνῆς sh. Εἶτα δὲ
τὸν διὰ τοῦ H ἢ h εὐδηλότερον ἢ ἀδηλότερον πνευματισμὸν εἰς-
άγομεν διὰ τοῦ X ἢ X̄, ὅπερ αὐτοτελές ὄν, μηδ' ἄλλω συμ-
φώνῳ ἐπικουροῦν, μετὰ δασύτητος αἰσθητῆς ἔνδοθεν ἐκφέρεται,
ἥτοι ὡς ἐναρκτικὸν λέξεων ἢ πρὸ φωνήεντος τεθειμένον. τὴν δὲ
φωνήν, οἷα παρ' Ἴταλοῖς, φέρ' εἰπεῖν, διὰ τοῦ g πρὸ τῶν e καὶ i
ἀκούεται, διὰ γὰρ ἄμμα ὀξύτονουμένου εἰσάγομεν ὡς, I ἢ I'. Ταῦ-
τα μὲν δὴ ἱκανὰ ἐν γε τῷ παρόντι, εἰς χυθίς δὲ πλείω καὶ περὶ
τούτου.

Ἀθήνησι, περὶ τὰς ἱεράς ἑορτὰς τῶν Θεοφανείων, ἔτους 1870B.